

นิบาต

นิบาต ใช้ลงในระหว่างนามศัพท์บ้าง กิริยาศัพท์บ้าง เพื่อบอก
 อาลปนนะ (ภนฺเต), กาล (ทฺยโย), ที่ (อนฺโต), ปริจเฉท (ยว), อุปไมย (วฺย),
 ปฏิเสธ (โน), ความได้ยินเล่าลือ (กฺริ), ความปรักป (สเจ), ความถาม (กฺ),
 ความรับ (อาม), ความเตือน (หนฺท) เป็นต้น

นิบาตบอกอาลปนนะ

ยคฺเช	สรวมชีพ, ขอเดชะ
ภนฺเต, ภทฺนเต	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่)
ภณฺ	พนาย (คนผู้ดีเรียกคนใช้)
อมฺโฆ	แนะนำผู้เจริญ (ใช้เรียกชายด้วยวาจาสุภาพ)
อาวุโส	ดูก่อนผู้มีอายุ (พระพรราชาแก่ เรียกพระพรราชาอ่อน, พระเรียกคฤหัสถ์)
เร, อเร	เว้ย, ้วย (ใช้เรียกคนเลวทราม)
เห	เฮ้ย (ใช้เรียกคนเลวทราม)
เช	แม่ (ใช้เรียกสาวใช้)

นิบาตบอกกาล

ทิวา	(ในเวลากลาง)วัน	ปาโต	ในเวลาเช้า
ทฺยโย	ในวันวาน, เมื่อวาน	สายํ	ในเวลาเย็น
ปรทฺยโย, ปร	ในวันขึ้น, เมื่อวานขึ้น	อด, อโถ	ครั้งนั้น, ลำดับนั้น,
เสว, สุเว	ในวันรุ่ง		ภายหลัง, อนึ่ง
ปรสุเว	ในวันมะรืน	สมปติ	บัดเดี๋ยวนี้
อภิกฺขณํ	เนื่องๆ	อายุติ	ต่อไป

นิบาตบอกที่

อุทฺธํ, อุปริ	เบื้องบน	โอรํ	ฝั่งใน
อโร	เบื้องต่ำ	ปาริ	ฝั่งนอก
อนฺโต, อพภนฺตรํ	ภายใน	หุริ	โลกอื่น
ติโร, พฺทิ, พฺทิตฺธา, พาทฺธา	ภายนอก	สมมุขา	ต่อหน้า
เทฏฺฐา	ภายใต้	ปรมฺมุขา	ลับหลัง
อนฺตรา	ระหว่าง	โรโห	ที่ลับ

อพยยศัพท์

คือศัพท์ที่ไม่ได้แจกด้วยวิภัติทั้ง ๗ อย่างนามศัพท์ คงรูปอยู่อย่างเดียว
 แบ่งเป็น ๓ คือ ๑. อุปสัค ๒. นิบาต ๓. ปัจจัย

อุปสัค

อุปสัค ใช้นำหน้านามนาม คุณนาม และกิริยา ให้พิเศษขึ้น
 เมื่อนำหน้านาม อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายคุณนาม
 เมื่อนำหน้ากิริยา อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายกิริยาวิเศษนะ

อติ	ยิ่ง, เกิน, ล่วง	อุป	เข้าไป, ไกล, มั่น
อธิ	ยิ่ง, ใหญ่, ทับ	นิ	เข้า, ลง
อภิ	ยิ่ง, ใหญ่, จำเพาะ, ข้างหน้า	นิ	ไม่มี, ออก
อนุ	น้อย, ภายหลัง, ตาม	ป	ทั่ว, ข้างหน้า, ก่อน, ออก
อป	ปราศ, หลีก	ปฏฺิ	เฉพาะ, ตอบ, ทวน, กลับ
อปิ, ปิ	ใกล้, บน	ปริ	รอบ
อุ	ขึ้น, นอก	วิ	วิเศษ, แจ้ง, ต่าง
อว, โอ	ลง	สํ	พร้อม, กับ, ดี
ปรา	กลับความ	สุ	ดี, งาม, ง่าย
อา	ทั่ว, ยิ่ง, กลับความ	ทุ	ชั่ว, ยาก

นิบาตบอกปริจเฉท

กิว	เพียงไร	สมนฺตา	โดยรอบ
ยาว	เพียงใด	ดาว	เพียงนั้น
ยาวตา	มีประมาณเพียงใด ..	ดาวตา	มีประมาณเพียงนั้น
กิตดาวตา	มีประมาณเท่าใด	เอตดาวตา	มีประมาณเท่านั้น
ยาวเทว	เพียงใดนั้นเทียว	ดาวเทว	เพียงนั้นนั้นเทียว

นิบาตบอกอุปมาอุปไมย

ยถา, เสยฺยถา	ฉนั้นใด	วฺย	ราวกะ
ตถา, เหวํ	ฉนั้นนั้น	อฺว	เพียงดัง

นิบาตบอกประการ

ยถา, ถลํ	โดยประการใด	ตถา, เหวํ	โดยประการนั้น
----------	-------------	-----------	---------------

นิบาตบอกปฏิเสธ

น, โน	ไม่	อลํ	พอ, อย่าเลย
มา	อย่า	ว	เทียว
วินา, อณฺตฺร	เว้น	เอา	นั้นเทียว

นิบาตบอกความได้ยินเล่าลือ

กฺริ, ขลฺ, สฺทํ ได้ยินว่า

นิบาตบอกปรักป

เจ	หากว่า	อปเปว	นาม	ชื่อแม่ไหน
สเจ, อด	ถ้าว่า	ยฺนฺนฺน		กระไรหนอ
ยฺทิ	ผิวว่า			

นิบาตบอกความถาม

กฺ	หรือ, อะไร	กจฺจิ	แลหรือ
นุ	หนอ	ถลํ	อย่างไร
นฺนุ	มิใช่หรือ	เสยฺยถิํ	อย่างไรนี้
อุทาหุ, อาหุ	หรือว่า		

นิบาตบอกความรับ

อาม, อามนฺตา เอา (ครับ, ค่ะ, ใช่ ...)

นิบาตบอกความเตือน

อิงฺฆ	เชิญเถิด	หนฺท, ตคฺฆ	เอาเถิด
-------	----------	------------	---------

นิบาตสำหรับผูกศัพท์และประโยค

ปน, ตุ	ก็, ส่วนว่า	ถลวา	อีกอย่างหนึ่ง
จ	ก็, จริงอยู่, อนึ่ง, ด้วย	วา	หรือ, บ้าง, ก็ดี, ก็ตาม
หิ	ก็, จริงอยู่, เพราะว่า	อปิ	แม่, บ้าง
		อปิจ	เออ ก็

นิบาตสักว่าเป็นเครื่องทำบทให้เต็ม

นุ, วต	หนอ	เว, ทเว	เว้ย, แล	สุ	ลี
โข	แล	โว	โว้ย, แล		

นิบาตมีเนื้อความต่างๆ

ปุณ	อีก	สห, สหฺธิ	กับ, พร้อม
ปุณปุณฺ	บ่อยๆ	สยฺ, สยฺม	เอง
เตนฺหิ	ถ้าอย่างนั้น	นฺ	แน่
ภฺยโย	ยิ่ง	อฺธา, อวฺสฺ	แน่แท้
ภฺยโยโส	โดยยิ่ง	อภฺยทฺถ	โดยแท้
สมฺมา	โดยชอบ	มภฺย	เห็นจะ..., น่าจะ...
มิจฺฉา	ผิด	ปจฺฉา	ภายหลัง
มุสา	เท็จ	ปฏฺฐาย, ปฏฺฐิต	ตั้งแต่, จำเดิม
อลิภฺ	ไม่จริง, เหลาะแหละ	ปฺถ	มาก, ต่างหาก
มุธา	เปล่า	อิสฺภ	นิดหน่อย, เล็กน้อย
อุจฺฉ	สูง	ภฺวฺจ	บ้าง
นิจฺ	ต่ำ	อารา	ไกล
สฺก	คราวเดียว	อาวฺ, สจฺฉ	แจ้ง
สทกฺขตฺต	ร้อยคราว	นาเนา	ต่างๆ
สณฺภ	ค่อยๆ, เบาๆ, ช้า	วิสุ	แยก, เฉพาะ, ต่างหาก
ชิปฺปิ, สหฺสา	ปล้น, โดยปล้น	ภฺยจาปิ	แม้ก็จริง, แม้โดยแท้
ลหฺ, ลหฺ, ลหฺโส	เร็ว, ปล้น, เบา	ตา	ก่อน
อรฺ, อาสุ, ตฺนฺณ	เร็ว, ปล้น	ปฐฺม	ก่อน, ที่แรก, ครั้งแรก
อจฺริ	ไม่นาน, เร็ว	เอวฺ, อิติ, อิตฺถ	อย่างนี้
จฺริ, จิรฺสฺ	นาน	สภฺกจฺ	โดยเคารพ
สาธุ	ดีละ, ดั่งข้าพเจ้าขอโอกาส (ชมเชย, ขอโอกาส)		
สาธุ, สฺภู	ดีแล้ว (อนุโมทนา, พลอยยินดี)		
ทฺฏ	ไม่ดี, น่ารังเกียจ		
อโ	โอ (นำอัศจรรย์; สรรเสริญ/ดีเยี่ยม; บรรารณา)		
นาม	ชื่อ, ชื่อว่า, ธรรมดา, ธรรมชาติ		
อิติ	เพราะเหตุนั้น, ว่า...ดั่งนี้, ด้วยประการฉะนี้, ชื่อว่า		

ปัจจัย

ลงท้ายนามศัพท์ เป็นเครื่องหมายวิภัติ
 ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมายกิริยาและวิภัติ
 • โต ปัจจัย ใช้ลงท้ายนามนามและศัพท์นาม
 เป็นเครื่องหมาย ตติยวิภัติ แปลว่า ช่าง
 เป็นเครื่องหมาย ปัญจวิภัติ แปลว่า จาก-แต่

ยโต	แต่...ใด	เอกโต	ช่างเดียว
ตโต	แต่...นั้น	อุกโต	ช่างทั้งสอง
เอตโต*, อโต	แต่...นั้น	ปรโต	ช่างอื่น
อิโต	แต่...นี้	อปรโต	ช่างอื่นอีก
อมฺโต	แต่...โน้น	ปุโรโต	ช่างหน้า
อภฺยโต	แต่...อื่น	ปจฺฉโต	ช่างหลัง
อภฺยตรโต	แต่...อันใดอันหนึ่ง	ทกฺขินโต	ช่างขวา
สพฺพโต	แต่...ทั้งปวง	วามโต	ช่างซ้าย
ภฺโต	แต่...ไหน	อุตรโต	ช่างเหนือ
กตรโต	แต่...อะไร	อธฺรโต	ช่างล่าง
อิตรโต	แต่...นอกนี้		

* เอโต ไม่พบที่ใช้

เปรียบเทียบ

อภฺยตร (นิบาต)	เว้น, แยก	ยโต = ยสมา
อภฺยตร (ศัพท์นาม) ใน...อื่น (=อภฺยสฺม)		ยตร = ยสฺม
อภฺยตร (ศัพท์นาม) คนใดคนหนึ่ง		ยทา = ยสฺม กาล

• ตร ตถ ห ธ ธิ หิ หิ ฬฺยจฺนํ วั ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม
 เป็นเครื่องหมาย สัตตวิภัติ แปลว่า ใน

ยตร,	ยตถ,	ยฺหิ, ยหฺ	ใน...ใด
ตตร,	ตตถ,	ตฺหิ, ตหฺ	ใน...นั้น
อตร,	อตถ, เอตถ,	อิธ, อิห	ใน...นี้
อภฺยตร,	อภฺยตถ		ใน...อื่น
กตร,	กตถ,	ภฺหิ, กหฺ, ภูฬฺยจฺนํ, กว	ใน...ไหน *
	กตถจ		ในที่ไหนๆ, ในที่บางแห่ง
สพฺพตร,	สพฺพตถ,	สพฺพธิ	ใน...ทั้งปวง
เอกตร,	เอกตถ		ใน...เดียว
อุภฺยตร,	อุภฺยตถ		ใน...สอง
อมฺตร			ใน...โน้น

• ทา ทานิ ธิ ธฺนา ทาณํ ชฺช ชฺชฺ ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม
 เป็นเครื่องหมาย สัตตวิภัติ แปลว่า ใน ลงในกาลอย่างเดียว

ยทา	ในกาลใด, เมื่อใด	กรหฺจ	ในกาลไหนๆ, บางครั้ง
ตทา	ในกาลนั้น, เมื่อนั้น	อรฺฐนา	ในกาลนี้, เมื่อก็
เอกทา	ในกาลหนึ่ง, บางที	ภฺทาจฺนํ	ในกาลไหน
สพฺพทา, สทา	ในกาลทั้งปวง,	อชฺช	ในวันนี้
	ในกาลทุกเมื่อ	สชฺช	ในวันมีอยู่, ในวันนี้
กทา	ในกาลไร, เมื่อไร	ปรชฺช	ในวันอื่น
กทาจิ	ในกาลไหน, บางคราว	อปรชฺช	ในวันอื่นอีก
อิทานิ, เอตฺรหิ	ในกาลนี้, เดียวนี้		

• ตเว ตฺ ปัจจัย ในนามกิตก์ ใช้ลงท้ายธาตุ**
 เป็นเครื่องหมาย ปฐฺมาวิภัติ แปลว่า อ.อัน, อ.การ
 เป็นเครื่องหมาย จตฺตวิภัติ แปลว่า เพื่ออัน, เพื่อการ
 กาทเว เพื่อการทำ กาทฺ เพื่อการทำ, อ.การทำ
 • ตฺน ตฺวา ตฺวาน ปัจจัย (กับทั้งปัจจัยที่เอาเศษออกจาก ตฺวา) ในกิริยากิตก์
 ใช้ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมาย อภฺยภฺยกิริยา (คือแจกด้วยวิภัติไม่ได้)
 กาทฺน กตฺวา กตฺวาน ทำแล้ว

* กตร ภูฬฺยจฺนํ กว ไม่พบที่ใช้ หรือใช้น้อยมาก ** ทำให้เป็นกิริยานาม